

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

21.05.2025. Nr. 1-5/103

Uz 25.03.2025 1-04.1/147-pav/2025

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesei Irēnai Kucinai
tiesa@satv.tiesa.gov.lv**

Par viedokli lietā Nr. 2025-01-01

[1] Latvijas Republikas tiesībsargs ir saņēmis Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesneses Irēnas Kucinas 2025. gada 24. marta lēmumu, ar kuru tiesībsargs ir atzīts par pieaicināto personu lietā Nr. 2025-01-01 “Par Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punkta, ciktāl tas personai noteic aizliegumu būt par adoptētāju bērnam, kurš nav otra laulātā bērns, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam”.

Lēmumā lūgts rakstveidā izteikt viedokli par jautājumiem, kam varētu būt nozīme lietā.

[2] Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punkts (turpmāk – Apstrīdētā norma) noteic, ka par adoptētāju nedrīkst būt persona, kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

Apstrīdētās normas satversmība tika vērtēta Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra spriedumā lietā Nr. 2019-01-01, taču tikai attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai. Satversmes tiesa no vairāku pieaicināto personu viedokļiem secināja, ka situācijas, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai vai tāda bērna adopcijai, kurš ievietots bērnu aprūpes iestādē, ir nošķiramas.¹ Izrietoši nevar piekrist Saeimas 2025. gada 6. marta atbildes rakstā izteiktajam viedoklim, ka vispārējās jurisdikcijas tiesai tās izskatīšanā esošajā lietā bija iespējams apstrīdēto normu interpretēt un piemērot atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai adopcijas lietās. Apstrīdētā norma ir absolūts šķērslis personai, kura sodīta par noziedzīgiem

¹ Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 15. punkts.

nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, kļūt par adoptētāju, izņemot gadījumus, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai².

[3] Satversmes tiesas judikatūrā atzīts, ka Satversmes 96. panta tvērumā privātās dzīves neaizskaramības aspektā neietilpst tiesības adoptēt konkrētu bērnu un Satversmes 96. pantā nav ietverts valsts pienākums to personai nodrošināt. Jautājums par valsts rīcību, nosakot personai aizliegumu adoptēt, attiecas uz Satversmes 110. pantā ietverto pienākumu aizsargāt ģimeni.³ Izrietoši ir nepieciešams konstatēt, vai starp potenciālo adoptētāju un bērnu pastāv ģimenes attiecības.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā judikatūrā ir vairākkārt uzsvērusi, ka, pieņemot lēmumus adopcijas procesos, bērna labākajām interesēm ir jābūt prioritārām un ka adopcijas mērķis ir nodrošināt bērnam ģimeni, nevis nodrošināt ģimenei bērnu.⁴

Tiesības uz ģimenes dzīvi negarantē pašu iespēju nodibināt ģimeni; lai izmantotu šīs tiesības, kā priekšnoteikums tiek pieņemta ģimenes esība, vai vismaz potenciālas attiecības, piemēram, starp ārlaulībā dzimušu bērnu un viņa vai viņas bioloģisko tēvu, vai attiecības, kas izriet no reģistrētas laulības, pat, ja ģimenes dzīve vēl nav pilnībā izveidojusies, vai attiecības, kuras izriet no likumiskas un nodibinātas adopcijas.⁵

Satversmes tiesa atzinusi, ka ģimene ir sociāla institūcija, kas balstās uz sociālajā realitātē konstatējamām ciešām personiskām saitēm, kuru pamatā ir sapratne un cieņa. Ciešu personisku saišu pastāvēšana starp personām izriet no to noslēgtās laulības vai radniecības fakta, tomēr sociālajā realitātē ciešas personiskas saites rodas arī citos veidos, piemēram, faktiskas kopdzīves rezultātā. Ģimenes, tostarp faktiskas ģimenes, aizsardzība ietilpst Satversmes 110. panta tvērumā. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: pat nepastāvēt bioloģiskai saiknei vai juridiski atzītām bērna un vecāka attiecībām, starp bērnu un personu, kas šo bērnu aprūpējusi, atkarībā no tā, vai viņi dzīvo kopā, viņu attiecību ilguma un kvalitātes, kā arī pieaugušā lomas attiecībās ar bērnu var pastāvēt faktiskas ģimenes attiecības.⁶

² Saskaņā ar Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra spriedumu lietā Nr. 2019-01-01.

³ Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16.3.2. apakšpunkts.

⁴ Skat. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 22. jūnija sprieduma lietā "Pini and others v. Romania", pieteikums Nr.78028/01 un Nr.78030/0, 155.-156. punkts; 2008. gada 10. janvāra sprieduma lietā "Kearns v. France", pieteikums Nr.35991/04, 79. punkts.

⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 22. janvāra sprieduma lietā "E.B. v. France", pieteikums Nr. 43546/02, 41. punkts.

⁶ Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr.2019-01-01 16.2.2. apakšpunkts, skat. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 22. novembra sprieduma lietā "Moretti and Benedetti v. Italy", pieteikums

[4] Bērnu tiesību aizsardzības likuma 31. panta pirmā daļa noteic: lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi, tiek atbalstīta adopcija. Savukārt atbilstoši minētā panta otrajai daļai adopcijas tiesiskos pamatus nosaka Civillikums, bet adopcijas kārtību – Ministru kabineta noteikumi.

Kārtību, kādā adoptējami bērni, nosaka Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 667 "Adopcijas kārtība" (turpmāk – Noteikumi Nr. 667). Atbilstoši to 13. un 15. punktam aizbildnībā un audžuģimenē (tostarp specializētā) esoša bērna adopcijā priekšroka ir aizbildnim un audžuģimenei. Tiesībsarga novērojumi liecina, ka praksē šī iespēja tiek bieži izmantota. Nereti personas, kuras plāno adoptēt bērnu, sākotnēji iegūst aizbildņa vai audžuģimenes statusu, un pēc bērna uzņemšanas ģimenē un attiecību nodibināšanas kārtā adopciju, ja bērns kļuvis adoptējams.⁷ Šādās situācijās līdzīgi kā otra laulātā bērna adopcijas gadījumos starp adoptētāju un bērnu vēl pirms adopcijas procesa uzsākšanas izveidojas ģimenes attiecības, kurām pienākas juridiskā aizsardzība saskaņā ar Satversmes 110. pantu.

Ar 2022. gada 2. jūnija grozījumiem Civillikuma 242. panta 5. punkts izteikts jaunā redakcijā, turpmāk paredzot, ka par aizbildņiem nevar būt personas, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, līdz brīdim, kad sodāmība dzēsta vai noņemta. Minētais regulējums aizstāja iepriekš likumdevēja noteikto absolūto aizliegumu (aizliegumu uz mūžu) personai, kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, kļūt par aizbildni ar terminētu aizliegumu. Proti, grozījumi paredz, ka personai ir aizliegts kļūt par aizbildni, kamēr spēkā ir personas sodāmība (sodāmība nav dzēsta vai noņemta). Savukārt pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas bāriņtiesai ir individuāli jāvērtē, vai saistībā ar personas iepriekšējo sodāmību vēl aizvien pastāv draudi bērna drošībai, kas attiecīgi ir šķērslis, lai tālāk izskatītu jautājumu saistībā ar personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai vai personas iecelšanu par aizbildni bērnam.⁸ Grozījumi izdarīti pēc Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01, kurā konstatēta minētās Civillikuma normas neatbilstība Satversmes 110. pantam.

Tādējādi šobrīd par bērna aizbildni var kļūt arī par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodīta persona, ja bāriņtiesa ir atzinusi, ka bērna drošības apdraudējuma riski nepastāv. Ja bērnam ir

Nr. 16318/07, 48. punktu un 2012. gada 17. aprīļa sprieduma lietā "Kopf and Liberda v. Austria", pieteikums Nr. 1598/06, 37. punktu.

⁷ Piemēram, Aivita Putniņa, Artūrs Pokšāns, Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācija. [PĒTĪJUMS](#) "Ārpusģimenes aprūpes sistēmas pilnveides iespējas", 2023, 61., 139. lpp.

⁸ Tiesību akta projekta "Grozījums Civillikumā" sākotnējās ietekmes (ex-ante) novērtējuma ziņojums ([anotācija](#)).

iecelts aizbildnis, tas nozīmē, ka bērns iepriekš ir zaudējis savu ģimeni un palicis bez vecāku aizgādības, un viņa vecākus atvieto aizbildnis. Caur aizbildnības nodibināšanu bērns ir ieguvis jaunu ģimeni. Vienlaikus, ņemot vērā Apstrīdētajā normā noteikto absolūto ierobežojumu, aizbildnim ir liegts adoptēt aizbilstamo un nodrošināt viņam adoptētāja bioloģiskā bērna tiesisko stāvokli (radniecību) kā personiskajās, tā mantiskajās attiecībās (Civillikuma 173. panta pirmā daļa). Nav šaubu, ka šādos gadījumos absolūtais aizliegums neatbilst samērīguma principam, jo līdzīgi kā situācijās ar otra laulātā bērna adopciju nav saskatāms, ka likumdevējs būtu vērtējis un pamatojis, ka arī gadījumos, kad starp potenciālo adoptētāju un bērnu jau izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums kļūst par adoptētāju atbilst bērna vislabākajām interesēm.⁹

[5] Adoptēt bērnu var arī jebkura cita persona, kura Noteikumu Nr. 667 kārtībā tikusi vērtēta un atzīta par adoptētāju. Šobrīd Apstrīdētā norma liedz saņemt adoptētāja statusu personai, kura sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu. Tomēr praksē var pastāvēt vairākas atšķirīgas situācijas atkarībā no tā, kādas potenciālajam adoptētājam ir iepriekšējās attiecības ar bērnu. Bērns adopcijā var nonākt no ārpusģimenes aprūpes institūcijas vai audžuģimenes, bet viņš var būt arī potenciālā adoptētāja radnieks, kuru ar bērnu vieno tuvas un ģimeniskas attiecības. Arī šādos gadījumos Apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā ierobežojuma dēļ nav iespējams vērtēt adopcijas atbilstību bērna interesēm. Tādu gadījumu skaidri ilustrē civillietā, kurā Rīgas apgabaltiesa ir lēmusi par izskatāmā pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesai. Vēl jo vairāk, Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ja ģimenes dzīve vēl nav pilnībā nodibināta un bērnam ar iespējamo adoptētāju vēl nav izveidojušās pietiekami ciešas saites, arī šādām attiecībām pienākas cieņa, kas piemīt tiesībām uz ģimenes dzīvi.¹⁰

[6] Attiecībā uz situācijām, kad bērnu vēlas adoptēt audžuģimene, kurā bērns ievietots, konstatējams, ka saskaņā ar Ministru kabineta 2018. gada 26. jūnija noteikumu Nr. 354 "Audžuģimenes noteikumi" 14.3. apakšpunktu audžuģimenes statusu nepiešķir, ja viens no laulātajiem (persona) ir sodīts par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Tātad nevar veidoties situācijas, kurās Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums būtu par šķērsli

⁹ Skat. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra spriedumā lietā Nr. 2019-01-01 23.1. apakšpunktu.

¹⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 22. jūnija sprieduma lietā "Pini and others v. Romania", pieteikumi Nr. 78028/01 un 78030/01, 146.-148. punkts.

adoptēt savā audžuģimenē ievietoto adoptējamo bērnu, jo identisks ierobežojums ir noteikts arī attiecībā uz audžuģimenes statusa iegūšanu.

Vienlaikus (līdzīgi kā likumprojektā “Grozījumi Civillikumā” (Nr. 1077/Lp11) attiecībā uz Civillikuma 242. panta izteikšanu jaunā redakcijā un likumprojektā “Grozījumi Civillikumā” (Nr. 53/Lp11) attiecībā uz Civillikuma 163. panta izteikšanu jaunā redakcijā) no Noteikumu Nr. 354 projekta izstrādes materiāliem nav saskatāms, ka likumdevējs analizējis, vai tiešām ir nepieciešams noteikt šādu absolūtu aizliegumu bez nekādas iespējas to pārskatīt. Izrietoši nav pārliecības, vai tika vērtēts un pamatots, ka minētais absolūtais aizliegums arī attiecībā uz audžuģimenes statusa iegūšanu visos gadījumos atbilst bērna vislabākajām interesēm.

[7] Tiesībsargs lietā Nr. 2019-01-01 jau sniedzis viedokli, ka Apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis – bērna aizsardzība no visu veidu vardarbības ģimenē. Tomēr nebūt ne visos gadījumos leģitīmais mērķis var tikt sasniegts. Papildus iepriekš sniegtajiem piemēriem var minēt arī gadījumus, ja pēc bērna adopcijas vecāks stāsies laulībā vai uzsāks kopdzīvi ar personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību. Ar absolūto aizliegumu nav iespējams nodrošināt, ka bērns pēc adopcijas nenonāk saskarsmē ar iepriekš par vardarbīgiem noziegumiem sodītām personām.

Gadījumā, ja par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai nav konstatējams vardarbīgas uzvedības risks, liedzot kļūt par adoptētāju, ar Apstrīdēto normu leģitīmais mērķis – bērna aizsardzība no vardarbības ģimenē – netiek sasniegts, un nepamatotais ierobežojums ierobežo bērnu tiesības uzaugt ģimeniskā vidē, visbiežāk radinieku vai tuvinieku aprūpē.

Papildus jānorāda, ka bāriņtiesa, piesaistot citus speciālistus un saņemot to atzinumus, var efektīvi izvērtēt katra konkrētā gadījuma individuālos apstākļus, lai pārliecinātos, vai personas, kura iepriekš sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, personība neliecina par vardarbības risku un no tā izrietošu aizbildnībā esošā bērna apdraudējumu. Šāda izvērtēšana ir Civillikumā noteikts bāriņtiesas pienākums. Turklāt attiecībā uz aizbildņiem šāda izvērtēšana tiek veikta jau šobrīd.

[8] Visbeidzot bez ievēribas nevar atstāt arī apstākli, ka Saeima atbildes rakstā nav iebildusi pieteikuma iesniedzējas pamatojumam par Apstrīdētās normas nesamērīgumu un neatbilstību Satversmes 110. pantam, norādot, ka pamattiesību ierobežojums konkrētajā gadījumā radies nevis no apstrīdētās normas per se, bet gan no tās nepareizas interpretācijas un piemērošanas. Faktiski

Saeima neapšaubā nepieciešamību vērtēt katru gadījumu individuāli, nodrošinot bērna labākajām interesēm atbilstošāko rezultātu.

[9] Visu rezumējot, secināms, ka Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punkts, ciktāl tas personai noteic aizliegumu būt par adoptētāju bērnam, kurš nav otra laulātā bērns, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam, jo pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi var sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Tiesībsarga vietniece

Ineta Pilāne